

Critical Moments in the Croatian Language Culture

The publication of another, different, orthographic manual of the Croatian Literary Language has been in preparation. The author considers the harmful effects of this decision, as two different orthographies of a single language cannot function without causing harm to the language.

ODJECI GUBERINA-KRSTIĆEVIH RAZLIKA
U HRVATSKOME JEZIKU I JEZIKOSLOVLJU

Nataša Bašić

Mladoslavničarski tragovi u hrvatskome jezikoslovlju još su bili jaki u trenutku kada su se pojavile *Razlike*, kao i tragovi devetnaestostoljetnih hrvatsko-srpskih jezičnih raspra s pripadajućim znanstvenim argumentima. Još se tragalo za onim selom u istočnoj Hercegovini u kojem se tobože govori najčišćim srpsko-hrvatskim jezikom, jezična se pravilnost mjerila spoznajom ima li toga oblika ili riječi u Karadžića i Daničića, odnosno u pučkome govoru¹, početci hrvatske leksikografije i standardizacije vezivali se uz Karadžićevo ime², a rezultati premjeravanja rasprostranjenosti čakavštine i štokavštine ugrađivali u najnovije radove³. Raspravljalo se o pripadnosti štokavštine, Hrvati bili prikazivani kradljivcima srpskoga jezika, a pristaše teze o istovjetnosti dvaju jezika dokazivali njihovu istost zajedničkim slavenskim korijenima. Beogradski državni aparat različitim je povlasticama kupovao hrvatske povjesničare i jezikoslovce koji su podupirali režimsku jezičnu politiku, promicali tezu o jedinstvenosti hrvatskoga i srpskoga jezika i jugoslavensku

1 T. Maretić, *Jezik slavonskijeh pisaca*, Rad JAZU, 180, 1910., str. 146.–233., napose str. 146.–147.; *Jezik dalmatinskih pisaca XVIII. vijeka*, Rad JAZU, 209, 1915., str. 173.–240., napose str. 173.–174.

2 P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, 1–4, Zagreb, 1971.–74.; P. Skok, *O čišćenju jezika*, *Novosti*, Zagreb, 1931., br. 355, str. 22.–23.

3 M. Rešetar, *Die čakavština und deren einstige und deren jetzige grenzen*, *Archiv für slavische Philologie*, 1891., str. 93.–109., 161.–199., 361.–387.; *Jezik Marina Držića*, Rad JAZU, 248, 1933., str. 99.–240.; *Jezik pjesama Račinina zbornika*, Rad JAZU, 255, 1936., str. 77.–220., napose str. 86., 184.; *Rječnik i dikcija pjesama Račinina zbornika*, Rad JAZU, 260, 1938., str. 1.–56., napose str. 4.–5.

ideologiju.⁴ Namjerice je prešućivana višestoljetna hrvatska književnojezična povijest i stvarana lažna slika kako su Gaj i Karadžić tvorci zajedničkoga književnoga jezika.

Tek osnutkom Banovine Hrvatske 1939. i slabljenjem srpske političke prevlasti otvorio se prostor za slobodniju i jezičnopovijesno utemeljeniju interpretaciju hrvatsko-srpskih jezičnih veza i odnosa. Guberinina je i Krstićeva knjiga u tom prijelomnica. Ona je znanstveno opovrgnula obje srpske jezikoslovne mistifikacije, koje su više od sto godina onemogućivale svaki ozbiljniji razgovor o hrvatsko-srpskome jezičnome odnosu i nanijele velikih šteta obama jezikoslovljima jer su se snage trošile na anakronim i nevažnim temama. Prva se odnosila na štokavštinu kao izvorno srpsko narječje, a druga na Karadžića kao tvorca hrvatskoga književnoga jezika. Slijedeći desausseorovske razludžbe i jasno razlikujući književni jezik od narječja, dvojica su jezikoslovaca razgovor o "vlasništvu nad štokavštinom" učinila stručno potpuno nevrijednim. Postojanje nekoga književnoga jezika ne dokazuje se time dijeli li on svoju narječnu osnovicu s kojim drugim srodnim jezikom nego njegovom vlastitom jezičnom poviješću, odnosno mjestom koje pojedini jezični znakovi imaju u njem u sjecištu dijakronijsko-sinkronijskih odnosa. Tako je, primjerice, štokavizam *odojče* činjenica i hrvatskoga i srpskoga jezika. U jednome i u drugome znači 'mlado sisanče', ali u hrvatskome znači 'svinjsko mladunče', a u srpskome 'čovjekovo mlado'. Dva označenika istoga označitelja ne izlaze tu iz činjenice različitosti narječja nego iz činjenice različitosti književnih jezika.

Pristupajući književnomu jeziku sa sinkronijske razine i određujući ga kao sociokulturološku činjenicu, mogli su Guberina i Krstić ispravno ocijeniti i Karadžićev udio u razvitku hrvatskoga i srpskoga jezika. Ključnom pogreškom u interpretaciji i recepciji Karadžićeva djela u srpskome i hrvatskome jezikoslovlju drže činjenicu što su srbijanski jezikoslovci provukovci i hrvatski vukovci Karadžićev jezični model uzeli kao jedinu rječničku i gramatičku činjenicu za gradnju standardnoga jezika. Arhaični, okamenjeni i sporomjenjajući jezik pučkih pjesama i pripovijedaka pripadao je više jezičnoj povijesti no što je mogao biti vre-

4 Prema pisanju zagrebačkih *Novosti* 1923. (br. 318, 320) sveučilišnim nastavnicima Viktoru Novaku i Petru Skoku nakon nezakonitoga imenovanja profesorima zagrebačkoga Sveučilišta i reakcije sveučilišnoga Senata, ponuđene su redovite profesure na beogradskome Univerzitetu. Svoju projugoslavensku (prosrpsku) orijentaciju Novak je očitovao u knjizi *Vuk i Hrvati* (Beograd, 1967.) te u djelu *Magnum crimen* (Zagreb, 1948.), u kojem je gotovo sav hrvatski narod proglasio ustaškim, među inima i malodobnu Krstićevu kćer. Skok je nakon marseilleskoga atentata napisao u *Omladini* 1935. (br. 4) članak *Zašto ginu heroji*, nakon čega su ga zagrebački studenti na predavanju zasuli jajima.

lom izražajnih mogućnosti suvremenoga jezika, otvorenoga mijenama, novim riječima i sintaktičkim strukturama.

Jezik pučke književnosti kakav je opisivao Karadžić nije odgovarao ni srpskoj ni hrvatskoj jezičnoj zbilji. Apsurdno je što se srpska strana pozivala na Karadžićeva jezična gledišta u vrijeme kada je srpski književni jezik već bio krenuo posve drugim smjerom: u njem je standardnim postao ekavski izgovor, a jezik se razvijao pod snažnim utjecajem urbane beogradske sredine tako da su Karadžićeva hercegovačka ijekavica i seoski leksik izazivali podsmijeh. Kao izraz različitih društvenih, kulturnih i povijesnih čimbenika hrvatskoga i srpskoga naroda razvila su se dva posebna književna jezika, dvije posebne cjeline iz kojih su izrasla dva posebna jezična osjećaja ili jezična duha, koja izvorni govornici nepogrešivo prepoznaju kao svoja i kao izraz svoga nacionalnoga identiteta.

Nasilno mijenjanje jezičnih navika i jezične prakse u Hrvatskoj, kakvo se od 1918. provodilo uspostavom jugoslavenske države, Guberina drži nedopustivim jer je značilo zalaženje u živi jezik koji ima svoje unutarnje zakonitosti i mrežu odnosa koja se ne smije razarati. Zamagljivačku tezu službenih beogradskih krugova da se hrvatski jezik bogati ako preuzima srpski leksik jer time za isti pojam može birati više riječi, Guberina odbacuje pozivajući se na novije lingvističke spoznaje prema kojima u jeziku nema sinonima. Ako se koji put i učini da dvije riječi imaju isto značenje, to je samo po njihovoj denotativnosti (u Guberine: logički sadržaj), ali njihova konotativna vrijednost (u Guberine: osjećajna) veoma je različita. Glavna je uloga književnoga jezika baš u tom da svi pojedinci nekoga naroda upotrebljavaju jednu riječ za isti pojam i istu denotativnu vrijednost, odnosno približno istu konotativnu vrijednost. Počne li se kadikad ili gdjegd miješati jedna ili druga riječ, jedna od njih mora pobijediti. Od 1918. mnoge su hrvatske riječi potisnute jer su i javna uprava i vojska i škola upotrebljavale većinom srpske riječi.

Ako se nasiljem pokušavaju uspostaviti novi odnosi u kojem jeziku, odnosno unijeti u nj činjenice drugoga jezika, logično se javlja otpor i težnja za očuvanjem činjenica vlastitoga jezika. Otpor prema srbizmima u hrvatskome jeziku nije drugo nego hrvatski odgovor na jezično nasilje kojim je beogradski režim brisao hrvatski jezik iz porabe. Srpski književni jezik i Belićev pravopis prevladali su u svim područjima javnoga života: svi školski udžbenici bili su pisani njima, svi zakoni, uredbe, vijesti službenih agencija koje su se slale novinama, svo zakonsko i službeno nazivlje, radijske vijesti, filmski prijevodi. Mnoge riječi koje su Hrvati ravnodušno primali iz Beograda do 1918., kao što su primali i iz drugih susjednih jezika tijekom povijesti, postale su nakon 1918. simbolom majorizacije i u hrvatskoj se sredini na njih reagiralo s povećanom osjetljivošću. Kad Hrvati ne bi imali svoj vlastiti književni jezik, onda ne bi postojala ni hr-

vatska jezična osjetljivost ni hrvatski jezični osjećaj, pa ni reakcije na jezično nasilje, zaključivao je Guberina.

Novi pogledi na hrvatsko-srpske jezične odnose i njihova moderna jezikoslovna interpretacija dočekani su među onodobnim hrvatskim kulturnim djelatnicima i jezikoslovcima pohvalno, a sam izlazak knjige označen je velikim datumom hrvatskoga jezikoslovlja. Blaž Jurišić, kojemu, uz Franju Cipru i Milu Budaka, autori zahvaljuju na savjetima i pomoći pri izradbi, objavio je opširan prikaz u *Nastavnome vjesniku*⁵. Autore *Razlika*, drži Jurišić, treba pohvaliti iz dvaju razloga: 1. što su utvrđivanjem postojećega stanja i popratnim obrazloženjima zadužili znanost, i 2. što su rječničkim popisom pružili hrvatskoj javnosti praktično pomagalo za obranu čistoće hrvatskoga jezika.

Jurišić ispravno zaključuje da srpski napadaji na knjigu nemaju lingvistički predznak nego politički, pa su prema tom znanstveno zanemarivi. Hrvatski se jezikoslovci optužuju za jezični separatizam, a upravo se na srpskoj strani mogu pronaći mnogobrojni takvi primjeri. U Srbiji su se sve donedavno prevodila hrvatska književna djela na srpski: 1793. Relkovićev *Satir*, 1803. Došenova *Aždaja sedmoglava*, 1818. Kačićev *Razgovor ugodni*, 1892. Šenoino *Zlatarovo zlato*. Da Srbi ne znaju što će sa starijim hrvatskim književnim korpusom, nedvojbeno se vidi usporedbom dvaju pregleda srpske književne povijesti. U *Pregledu srpske književnosti* Pavla Popovića (Beograd, 1927.) dubrovačka je književnost prikazana sastavnim dijelom srpske književnosti, a u *Istoriji nove srpske književnosti* (Beograd, 1921.) Jovan Skerlić piše da ju nitko od obrazovanijih Srba u starije doba nije smatrao za svoju. Kad bi hrvatski i srpski bili jedan jezik, onda srpske vlasti ne bi imale potrebu da na svakoj općinskoj zgradi pribiju tablu s natpisom "Opština" kao "vidnim simbolom svoje jezične hegemonije".

Među primjedbama koje Jurišić upućuje autorima jedna je načelna: trebali su objaviti popis izvora iz kojih su crpili građu za rječnik. Dopunio je i prvu skupinu riječi koje se rabe isključivo u hrvatskome književnome jeziku s napomenom da ih ima još vrlo mnogo: *izrabiti, menza, načelništvo, odjelni predstojnik, oružnik, ravnatelj, rodilište, septemvir, sveučilištarac, tipkačica, trgovište, vijećnik, žiložder*, a predlaže da se s popisa briše *lješina*. Drži da *etnologiju* ne treba zamjenjivati *narodoznanstvom*, likovi *gramziv, gramzivost* u Boranićevu pravopisu su *gramzljiv, gramzljivost*, nije za proskripciju riječi *jagnje* jer se prekida veza s crkvenojezičnom tradicijom, zvjezdicu uz *jetra* kao upozorenje da je u hrvatskome riječ o jedninskome liku imenice ženskoga roda valja ukinuti,

5 *Problem hrvatske jezične posebnosti*, *Nastavni vjesnik*, 1940.–41., br. 4, str. 268.–281.

pridjev *nag* bi izostavio jer je već u hrvatskome i srpskome arhaizam, *pećina* se nalazi u mnogih hrvatskih pisaca i u svim hrvatskim rječnicima.⁶

Na knjigu se prikazima u *Obzoru* i *Jutarnjem listu* osvrnuo i književni publicist Ivan Esih.⁷ On ističe Guberinino određenje književnoga jezika kao društvene i uljudbene pojave određene narodne zajednice. Bujan razvitak hrvatskoga jezika u 20. stoljeću vezuje uz velik razmah tehničke civilizacije i novih izuma (automobilizam, avijacija, različne tehničke grane, film, radio, šport), koji su obogatili i rječnike drugih naroda. Za nove pojmove morali su se stvarati novi nazivi, dapače, tisuće stručnih pojmova, pa stoga u leksiku ne može biti ograničenja kakva su postavljali pripadnici Maretićeve škole.

Esih uočuje zajedničku crtu u razvitku modernih slavenskih jezika: iako se razvijaju u analognim uvjetima, u njihovu uređenju nema uzajamnosti, nema usporedbenoga obzira na druge slavenske jezike. Naprotiv, ukrajinski jezik odbija energično rusizme i polonizme, slovenski kroatizme i srbizme, slovački bohemizme. To što se događa s hrvatskim jezikom posljedica je djelatnosti naših jezikoslovaca, koji su nerijetko "prišipetlje političkih režima", pa su podupirali tezu o jugoslavenskome jeziku premda se Slovenci jezično svjesno udaljuju i od Srba i Hrvata. Česi su, npr. u ustavnoj listini i u jezičnome zakonu broj 122/20 imali oznaku "čehoslovački jezik", ali u praksi su svi lingvisti govorili *jezik češki* i *jezik slovački*. U nas nije tako. Srbi nameću ne samo naziv jezika nego i njegov sadržaj.

Zadatak je hrvatske filologije da odgovori na taj izazov, svjesna misli o vlastitome narodnome životu i svjesna svoje velike odgovornosti pred poviješću. Hrvatska lingvistika mora, piše Esih, uspješno svladati svoju rascjepkanost i latiti se inicijative u rješavanju suvremenih pitanja jezične kulture. Takvim pokušajem vidi *Razlike*. Pozitivnom vrjednotom toga djela drži što su autori uspjeli pokazati da Hrvati imaju veliko rječničko blago, mnogo fonetskih, morfoloških, sintaktičkih, stilskih i stilističkih obilježja koje smatraju neotuđivim vlasništvom hrvatskoga književnoga jezika.

Guberinina i Krstićeva knjiga revidira položaj hrvatskoga jezika u obitelji slavenskih jezika. Ona se uspješno priključuje modernim slavističkim djelima,

6 Kći dr. Blaža Jurišića, prof. Biserka Rako, ustupila mi je očev primjerak *Razlika*, koje je Blaž Jurišić dao uvezati u Matici hrvatskoj s praznim stranama, kako bi mogao upisivati svoje primjedbe uz Rječnik. Pisao ih je godinama i bilo bi ih vrijedno objaviti, posebno stoga što je dr. Jurišić uočio nekoliko kategorijalnih razlika koje autori *Razlika* ne spominju. Ovom prigodom zahvaljujem gospođi Rako jer su mi primjedbe dr. Jurišića bile dragocjenima pri pisanju ovoga rada.

7 *Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika*, *Obzor*, 1940., br. 266, str. 6.; *Nauka o hrvatskom jeziku*, *Jutarnji list*, 1940., br. 10380, str. 18.

poput sintetičkoga i preglednoga češkoga djela *Slavenski književni jezici u današnje doba*, u kojem je o hrvatskom ili srpskom jeziku napisao vrsnu studiju docent Karlova sveučilišta u Pragu dr. Julije Heidenreich, a statistički podatci mogu se naći u Meillet-Tensièereovoj knjizi *Jezici u novoj Europi* (Pariz, ²1928.).

U *Hrvatskoj straži* i *Obitelji* prikaze su napisali nepoznati autor potpisan (-ko) i Kuzma Moskatelo.⁸ U njima se ističe da je riječ o knjizi koja je prvi pokušaj da se znanstveno dokaže postojanje posebnoga hrvatskoga književnoga jezika. Osobita je njezina vrijednost razlikovni rječnik budući da su čak i obrazovani ljudi zbog jugoslavenske jezične politike počeli miješati jezične sustave. Jezični se kaos osobito zamjećuje u novinama i prijevodnoj književnosti. Rječnik je nastao iz hrvatske jezične prakse. Osim toga, piše Moskatelo, "ta knjiga opominje, kako moramo čuvati dragocjeni zaklad petstogodišnje tradicije hrvatske umjetne književnosti. Jer onoliko ćemo biti slobodni, koliko kulturno budemo svoji."

U *Hrvatskome glasniku* objavljen je dopis iz Šibenika, potpisan Nv. Najvjerojatnije mu je autor pjesnik i dugogodišnji emigrant, urednik *Hrvatske revije* Vinko Nikolić.⁹ Autor piše da je malo koja knjiga bila potrebna hrvatskoj kulturi kao *Razlike* te ističe da ju nije slučajno izdala baš Matica hrvatska. Matica je uvijek u svojoj povijesti osjećala u pravo vrijeme najkrupnije suvremene probleme te pružala hrvatskoj kulturi korisne priloge. *Razlike* su važne kulturno i politički, a u prvome redu praktičnojezično jer se u naš književni jezik uvuklo toliko tuđica, srbizama, da često puta ni stručnjaci nisu na čistu što je pravilno. Zato je takva knjiga priručnik koji mora imati svaki intelektualac, svaki kulturni radnik u samoobrani hrvatskoga književnog jezika.

O *Razlikama* je u *Omladini* pisao Mato Vučetić.¹⁰ On je upozorio na zatvoreni krug hrvatskoga jezikoslovlja, osuđenoga da zbraja Karadžićeve i Daničićeve riječi, pabirči njihove izraze, naglaske, pravila i misli dok milijuni hrvatskih govornika žive i stvaraju ne shvaćajući pjeva zaostalih rapsoda. Upravo je taj zatvoreni krug uzrokom da do danas hrvatski jezikoslovci nisu napisali gramatike hrvatskoga jezika. Oni pišu gramatike jezika koji se nigdje ne govori; te su gramatike znanstveni konstrukti, mrtva djela.

Vjera Korsky je u *Hrvatskome ženskome listu* objavila osvrt na *Razlike* pod naslovom *Čuvajmo svoj hrvatski jezik*.¹¹ Vrijednost knjige vidi u njezinoj znan-

8 (-ko), *Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika*, Hrvatska straža, 1940., br. 258, str. 4.; *Obitelj*, 1940., br. 43–44, str. 358.

9 Nv, *Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika*, Hrvatski glasnik, 1940., br. 277, str. 12.

10 M. V., *Razlike između hrvatskoga i srpskoga jezika*, *Omladina*, 1940., br. 3, str. 69.

11 Hrvatski ženski list, 1941., br. 3, str. 14.–15.

stvenoj utemeljenosti pomoću koje je srušena tvrdnja da je hrvatski književni jezik "dijalekt" srpskoga, kao i šaljiva fama o tom da je Karadžić iz narodnoga tršićkoga govora stvorio književni jezik i onda ga velikodušno darovao Hrvatima.

Dragutin Đurić u osječkome *Hrvatskome listu*¹² zamjećuje da je knjiga proizročila više načelnih i ideoloških rasprava no stručno-jezičnih. Uzrok nalazi u sve donedavno stolujućoj dogmatskoj svijesti onih koji su nacionalno jedinstvo izjednačivali s jezičnim i obrnuto. Stoga su se protiv knjige najprije podignuli posvjedočeni integralci, ne upuštajući se u jezične rasprave nego prikazujući knjigu kao atentat na njihovo integralno jedinstvo. U svim tim polemikama nitko pak nije opovrgnuo krute činjenice dokazane u knjizi da postoje dva književna jezika, hrvatski i srpski, kao što postoje i dvije zasebne književnosti, hrvatska i srpska, koje još nitko ozbiljan nije proglasio identičnima.

Dragan Šafar pisao je o *Razlikama* u sveučilišnome časopisu *Alma mater croatica*.¹³ On je ustvrdio da je Guberinina i Krstićeva knjiga pružila dovoljno argumenata da iz nje Hrvati povuku nužne konsekvencije. Pri tom je u prvom redu mislio na konačno razdvajanje hrvatskoga i srpskoga jezika i u službenome nazivu, o čem bi konačnu riječ imale Akademija, Matica hrvatska i ostale hrvatske književne i kulturne ustanove. Upravo su se tih konsekvencija najviše pobojali Srbi i hrvatski Jugoslaveni. Slovence nisu uspjeli zadržati u jezičnome zagrljaju, pa se na mogući odlazak Hrvata gledalo kao na konačan slom jugoslavenske jezičnounitarne politike.

Među hrvatskim Jugoslavenima oštrinom napadaja na knjigu prednjačili su Maretićev đak Jerko Gršković¹⁴ i umirovljeni profesor učiteljske škole u Zagrebu Josip Škavić, koji je u pedagoškim krugovima bio poznat kao zagovornik utrnuća Hrvatskoga pedagoškoga zbora i promicanja jugoslavenske institucije takvoga tipa. Škavić je u projugoslavenskome listu *Nastavnički pokret* iz Zagreba objavio članak *Marginalije uz knjigu "Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika"*,¹⁵ u kojem je pokušao obezvrijediti znanstvene do-sege djela, a njegove autore proglasiti poluznalcima koji sami rabe riječi što ih proglašuju srpskima.

Iz povijesti hrvatskoga jezikoslovlja izabrao je one autore i misli iz 19. stoljeća i s prijeloma stoljećâ koje su potkrjepljivale tezu o južnoslavenskome jezičnome zajedništvu kao nuždi da se opstane među hegemonistički raspolo-

12 D. Đ., *Postoji li hrvatski književni jezik*, Hrvatski list, 1941., br. 68 (7128), str. 6.

13 *Hrvatski i srpski jezik dva su različita jezika*, *Alma mater croatica*, 1940.-41., br. 4, str. 159.-162.

14 U prošlome broju *Jezika* (str. 128.) potkrala se pogrješka u njegovu imenu.

15 *Nastavnički pokret*, 1940., br. 7-8, str. 12.-15.

ženim susjednim narodima (Kurelac), koji su zagrebačku filološku školu označivali kao separatističku (Jagić), štetnu i zabludjelu (Broz), a jezičnu pravilnost i čistoću nalazili isključivo u pučkome jeziku (Broz, Budmani, Maretić), odnosno prihvaćali samo one novokovanice koje su bile tvorene u skladu sa zakonitostima što su se izvodile iz pučkoga jezika. Škaviću je još uvijek Karadžićev jezik mjerilo pravilnosti i čistoće. Iako poriče da bi Karadžić bio vodećim i posljednjim jezikoslovnim autoritetom, navodi Belićevo mišljenje prema kojem "Vuk treba da nam stalno kazuje ne samo u čemu su osnovne osobine čistoće i pravilnosti našega književnoga jezika već i da nas uči kako ćemo se i dalje pozitivno razvijati".

U zaključku oštro piše da "sve što pokazuje karakteristike ili prikrivene ili otvorene mržnje sa svojim mračnim ciljevima mora biti u zametku ugušeno". Sami su autori *Razlika* očekivali napadaje s jugoslavenske strane pa su se u knjizi ogradili od onih koji bi njihovo djelo odčitavali kao neprijateljski čin (act of hostility) prema srpskome narodu. Takva ograda međutim nije mogla ublažiti žestinu i upornost kojom je Jerko Gršković napadao knjigu i autore.

Već prije njezina izlaska pokušao je u članku u *Nastavničkom pokretu*¹⁶ oboriti Guberininu tezu o postojanju dvaju različitih jezičnih osjećaja, hrvatskoga i srpskoga. On drži da se može govoriti o pojedinačnome jezičnome osjećaju, a ne narodnome. Da bi dokazao istovjetnost hrvatskoga i srpskoga, navodi da su neke osobine koje se pojavljuju u jeziku najistočnijih Srba odlike jezika najzapadnijih Hrvata i da se Srbi i Hrvati izvrsno razumiju: "Uvijek mi je na pameti usklik neke 80-godišnje starice u Vrbniku, kada se razgovarala s gospođom jednoga ministra iz Beograda: »Ava, gospâ, kako lipo hrvaski govorite!«"

Grškovići navodi nisu imali znanstvene težine. Bili su anegdotalne naravi i posve nalik Karadžićevima s Pelješca 1841., kada je ovaj prisiljavao starijega Orebićana da kaže kako govori srpski¹⁷, što je najrječitije govorilo da je njihov autor zarobljenik prošlostoljetne lingvistike. Guberina-Krstićeva knjiga nije naime nijekala genetskolingvističku srodnost hrvatskoga i srpskoga jezika, ona govori o različitim književnim jezicima, što Gršković nije htio uvažiti.

Gršković je *Razlike* držao znanstvenom mistifikacijom, nastojeći im po svaku cijenu osporiti znanstvenu utemeljenost. Kako sam to nije uspijevao, poslužio se autoritetom André Vaillanta, odnosno njegovom ocjenom Guberinine disertacije *Valeur logique et valeur stylistique des propositions complexes en française et en serbo-croate*, objavljene u *Revue des Études Slaves* 1939., u

16 *Hrvatski ili srpski jezični osjećaj*, *Nastavnički pokret*, 1940., br. 2, str. 2.-4.

17 J. Ravlić, *Pisma Ljudevitu Gaju*, Građa za povijest književnosti hrvatske, 26, Zagreb, 1956., str. 240.

kojoj je Vaillant napisao da je Guberina virtuozne teorije F. Brunota i Ch. Bal-ly u svojoj nespretnosti kompromitirao te da njegova fonetska teorija rečenične melodije nije valjano razložena.¹⁸

U zagrebačkim *Novostima* napisao je pak oveći prikaz,¹⁹ koji je djelomice prenesen u *Smotri*.²⁰ Objavljivanje knjige Gršković drži prvorazrednim skandalom. Na samome početku apodiktički tvrdi: Hrvati i Srbi govore jednim jezikom, koji jedni nazivlju hrvatskim, a drugi srpskim. Autore vrijeđa poradi podrijetla, koje iščitava iz njihovih prezimena (Guberina bi bio srpskoga, a Krstić arbanaskoga), djelo posprudno naziva gigantskim. Priznaje doduše pokoju "razliku i različicu" među dvama jezicima, ali piše da i one postupno nestaju jer "škola i štampa vrše svoju dužnost, pa ako svih i ne nestane, nije uputno govoriti o dva jezična osjećaja i o dva književna jezika. (...) Pa kad bi bilo kakvih bitnih razlika između jezika, kojim govore Hrvati, i jezika kojim govore Srbi, zar se ne bi mogle te razlike ukloniti i zar se ne bi mogao književni jezik ujednačiti tako, da od vremena koji dobar srpski književnik upotrijebi koju hrvatsku, a koji hrvatski književnik srpsku riječ."

Odgovorio mu je Krstić u *Jutarnjem listu*.²¹ Kako Krstićevi argumenti nadilaze okvire onodobne polemike, ostavljajući tragove sve do naših dana,²² a tekst je teže dostupan širem čitateljstvu, ovdje ga donosimo u opširnijem izvatku:

"(...) Prof. Gršković započinje svoj članak riječima: »Srbi i Hrvati govore jednim jezikom, koji jedni nazivlju hrvatskim, a drugi srpskim.«

Tu sam rečenicu mnogo puta pročitao u knjigama i u novinama, ali je do dana današnjega nisam razumio. Znači li ona možda to, da jednim jezikom, t. j. jednako govore ljudi u Bednji i Kragujevcu, u Brusju i Djevdjeliji, u Vrbniku i u Vranju? Ne razumijem onda, zašto prof. Gršković u četvrtom stupcu svoje rasprave kaže: »Razlikuje se govorom grad od grada, selo od sela, pa se na račun jezika jedan s drugim ruga.« Zar na račun onog jednog jezika, koji jedan i drugi govore?

(...) Zašto bi dakle, pitam, ta hrpa sličnih govora nejasnih granica po podugljivim gradovima i selima bila baš jedan srpski ili hrvatski jezik? (...) Prof. Gršković govoreći o jednom govorenom srpskom ili hrvatskom jeziku primje-

18 Još o "Razlikama između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika", Nastavnički pokret, 1941., br. 2-3, str. 11.

19 *Razlike između jezika hrvatskoga i srpskoga*, *Novosti*, 1941., br. 22, str. 16.-17.

20 *Jedan nam je jezik*, *Smotra*, 1. II. 1941.

21 *Razlika između hrvatskoga i srpskoga književnoga jezika. Uz članak prof. Jere Grškovića*, *Jutarnji list*, 1941., br. 10441, str. 18.-19.

22 Usporedi članak Tomislava Ladana *Centaurski rječnik centaurskog jezika*, *Kritika*, 1968., br. 1, str. 45.-55.

njuje hotice ili nehotice kriterij jedinstva, koji nije jezičan, nego narodan: kriterij jedne srpsko-hrvatske narodnosti.

(...) Prof. Gršković kao i svi srpski i jugonacionalistički kritičari knjige o razlikama pobrkaše i u jedan koš stjeraše dvije stvari, koje nikako nisu jedna te ista stvar: pučki govor i književni jezik. Neka se jednom zauvijek upamti: Guberina i ja nismo napisali knjigu o razlikama između srpskih i hrvatskih govora, nego o razlikama između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika. Da bi razlika između tih dviju jezičnih stvarnosti – pučkog govora i književnog jezika – uopće bila jasna, treba se samo sjetiti razloga, zašto se uopće stvara književni jezik.

(...) književni se jezik stvara upravo zato i samo zato, da bi se kraj različitosti pučkih govora dobio jedan izjednačen instrumenat jezičnog uopće, a posebno pismenog sporazumijevanja. Književni je jezik dakle po duši u namjeni svojoj negacija govornih razlika, koje postoje na nekom lingvističkom području, neka vrst nasilja nad slobodom u izboru oblika, riječi, sintakse i t. d. (...) Pa ako se pita, što je konačno hrvatski književni jezik, možemo jednostavno reći, da je to skup svih onih jezičnih izraza na koje se proteže spomenuta obveza [tj. norma, N. B.].

(...) Mi smo iznijeli činjenice. Činjenice o razlikama. A ono što je različito, to nije isto. Što nije jedno, to je dvoje. Upravo onoliko dvoje, kolike su razlike – ni manje ni više.

Želi li tko konju i magarcu nadjeti skupno ime te ih nazvati – recimo – »kornjomagarcima«, prosto mu bilo, ali ako hoće dokazati, da to nisu dvije različite životinje, nego jedna te ista životinja, trebalo bi da dokaže bar to, da magarac rže ili da konj reve.

Slično: želi li tko književni jezik Srba i književni jezik Hrvata nazvati centaurskim imenom srpskohrvatskim bilo mu na zdravlje, ali kad hoće dokazati da je to jedan te isti književni jezik, morat će se pozabaviti mandrakovskim poslom: u ništa pretvoriti one razlike, koje postoje između jednoga i drugoga književnog jezika i koje smo Guberina i ja u svojoj knjizi iznijeli.

(...) centralistička je škola vršila godinama u Hrvatskoj svoju »dužnost«. Pretvarala nam je odgoj u »vaspitanje«, sat u »čas«, pod u »patos«, spužvu u »sundjer«, klupu u »skamiju«, olovku u »plajvaz«, morskog psa u »ajkulu«, a tuljana u »morskog psa«, Srbe i Hrvate u Srbohrvate.

(...) To je doba prošlo. Počinje novo doba. Javljaju se prvi zametci hrvatskog jezičnog zakonodavstva. Banska je vlast vratila jednom svojom odlukom pravopis na stanje prije Beličeve reforme, a u »Uputama za poučavanje u narodnom duhu« propisana je u školama terminologija uobičajena u banovini Hrvatskoj.

(...) Rad oko obnove, čišćenja i konačnog uzakonjenja hrvatskog književnog jezika istom je započeo. Ja i moj prijatelj Guberina vjerujemo, da će nakon decenija magle, vukovske straže i nasilnog »saobražavanja« Hrvatska jezična akademija riješiti mnoga danas još nejasna pitanja i ostati da kao trajan čuvar bdije nad životom onog kulturnog zakona, koji je dr. Antun Radić zvao posebnim hrvatskim književnim jezikom.”

U polemiku se uključio profesor Ivo Ursić u *Hrvatskome glasu*.²³ I on piše da Gršković ne razlikuje govorni od književnoga jezika: jedan je slobodan, drugi strogo normiran, ne samo gramatički nego i leksički (ne mogu lokalizmi i provincijalizmi ulaziti slobodno u književni jezik). Guberinina i Krstićeva knjiga prvi je ozbiljniji pokušaj da se normira hrvatski književni jezik. Nužna je revizija nekih naših načela i norma, u prvome redu načela "Piši kako govoriš". Odnos dijalektalnoga i književnojezičnoga nije isti. "Gršković stavlja na isti niveau Krk, Macedoniju, kajkavski, čakavski i hrvatski književni jezik." Miješa činjenice hrvatskoga, srpskoga i slovenskoga: *neboder* : *nebotičnik*. Bavi se besmislenim etimologijama: "Ostavite Vi našem hrvatskom jeziku 'neboder', pa neka on dere nebo, a Slovencima 'nebotičnik', pa makar ne ticao nebo. Ursić zaključuje da "djelo Guberine i Krstića razbija barikadu sentimentalnosti i upućuje na težak, ali ispravan put".

U odgovoru Krstiću²⁴ Gršković je najavio da će ozbiljniju kritiku *Razlika* napisati on ili tkogod pozvaniji u kojem znanstvenome časopisu. Međutim, autori toga nisu dočekali. Ne samo što Gršković nije napisao ništa nego ni na srpskoj strani nije bilo prave riječi protiv knjige. Usputno je o njoj pisano u *Srpskome književnome glasniku*,²⁵ a vrlo je znakovito da su mjesto izvorne kritike, u beogradskome časopisu *Naš jezik*²⁶ objavljeni skraćeni Grškovićev i Škavićev članak. U Božićnome broju *Politike*²⁷ tiskana je anegdota Živorada Vukadinovića o dvama seljacima, Hrvat u Ivanu i Srbinu Jovanu iz nekoga ličkoga sela koji su se zajedno borili na Solunskoj fronti za Jugoslaviju i koji se "lepo razumedu, a sad oće gospoda da ih posvađaju i da ih ubede kako ne govore istim jezikom. (...) Jer umesto da se oni [tj. hrvatski jezikoslovci, N. B.] raduju što Beograd rado prima iz Zagreba svaku za život i za jasnije izražavanje potrebnu novu reč (ples, ured, zaliha itd.), oni se staraju da podignu kineski zid između dva kulturna centra koja su dosad imala isti književni jezik i još ga imaju."

23 *Razlika između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika. Osvrt na Grškovićevu kritiku*, Hrvatski glas, 1941., br. 25, str. 13.–14.

24 *Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnoga jezika. Odgovor dru Krunu Krstiću*, Jutarnji list, 1941., br. 10443, str. 13.

25 *Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika*, Srpski književni glasnik, NS, 1940., knj. 7, str. 554.–556.

26 J. L. Vuković, *Hrvatski stručnjaci o knjizi g. g. Guberine i Krstića*, Naš jezik, 1941., sv. 1, str. 1.–10.

27 Ž. Vukadinović, *Naučna knjiga za smejanje*, Politika, 1941., br. 11710, str. 24.–25.

Pamfletistički napadaji na *Razlike* u srbijanskome tisku²⁸ i znakovita šutnja njihovih stručnih krugova bilo je sve što se s druge strane moglo čuti. Ta se šutnja mogla protumačiti samo na jedan način: znanstvenih protuargumenata nije bilo. To je bila velika Guberinina i Krstičeva pobjeda, ali i izlazak hrvatskoga jezikoslovlja na pravi put nakon desetljeća tumanaranja po hercegovačkim vrljetima.

Zanimljivo je kako su se u ovoj raspri ponijeli Slovenci. Izbjegavši beogradsku jezičnu zamku, zakoračili su u samostalnost, a Hrvatima prigovarali što sami pokušavaju isto. U *Jutru*²⁹ je Jože Zemljarić napisao osvrt na *Razlike* u kojem, među ostalim, piše:

“Ta knjiga je značilen pojav. Kaže namreč, da se politična nasprotja, ki jih očividno tudi sporazum ni spravil s sveta, prenašajo celo na književni jezik. Kako bi pač bilo pri drugih, mnogo večih narodih z njihovimi ogromnimi dialektičnimi razlikami, če bi prenesli tako cepidlačenje na njihove jezike! Koliko novih jezikov bi lahko nastalo n. pr. v območju nemškega, italijanskega ali francoškega jezika! Popoln prelom, ki bi ga hoteli prvenstveno politično zainteresirani jezikoslovci ustvariti med hrvatskim in srbskim jezikom, čigar gramatikalno skupnost so doslej že v naslovu poudarjale vse slovnice toga jezika, kakor n. pr. Maretičeva ali veliki akademski slovar – ta prelom izhaja iz težnje, da se za vsako ceno poudari samostojnost in neodvisnost hrvatske narodne individualnosti. Ne bomo se spuščali v nadaljnjo diskusijo z nazaranjem, ki nam hoče podtakniti, da vsi, ki znamo srbski ali hrvaški jezik znamo prav za prav dva jezika. Vzlic vsem simpatijam, ki jih imamo lahko do hrvatske politične avtonomnosti, je tako kopanje kulturnih prekopov in podiranje medsebojnih mostov slaba usluga tisti skupnosti, ki je vitalna potreba vseh Hrvatov, Srbov in Slovencev. Danes, ko se v hrvatskem delu naše države na vseh področjih pretirano poudarja hrvatska individualnost in odklanja vse, kar ni izrazito hrvatsko, pa seveda taka knjiga ne preseneča.

S tem nikakor nočemo reči, da ne bi imala zgornja knjiga mnogo argumentov zase. Spoštovanje in varovanje lastnega jezika, te kulturne dediščine in sadu stoletnih tradicij, pred vsakim resničnim ali navideznim uničevanjem, je nedvomna pravica vsakoga naroda. Tega pa ne sme voditi duh negativnih in sovražnih aspiracij do sorodnih narodov, ki so z njim povezani v neločljivo življensko in državno skupnost, če nočejo razdeljeni in oslabljeni priti pod tujo oblast.”

Značenje Guberinine i Krstičeve knjige u hrvatskome jezikoslovlju bilo je golemo. Njihova su razmišljanja bila poticajem kasnijemu naraštaju hrvatskih

28 *Smešno i žalosno o Razlikama*, Sokolski glasnik, 1940., br. 49, str. 2.; *Kakva je to razlika koju gospoda između nas nalaze?*, Politika, 1941., 11718, str. 10.

29 *Ali je hrvaščina samostojen jezik?*, Jutro, 1940., br. 280, str. 3. Vidi i njegov članak u *Dejanju*, 1941., br. 1, str. 38.–39. te članak F. Jesenovca u *Domu in svetu*, 1941., br. 7–8, str. 251.–253.

jezikoslovaca (S. Babić, R. Katičić, D. Brozović) da odnos između hrvatskoga i srpskoga književnoga jezika ne tumači iz njihove genetskolingvističke srodnosti nego iz različitoga sociokulturološkoga okružja u kom su se dva jezika razvijala kao izrazi različitih kulturnih, uljudbenih i državnih povijesti. Također se, na njihovim tragovima, propituju pokušaji hrvatskih i srpskih jezikoslovaca s kraja prošloga i prvih desetljeća ovoga stoljeća da ponište dva jezičnopovijesna razvitka te u tom kontekstu napose djelatnost hrvatskih vukovaca. Književnojezična povijest ne može se krivotvoriti, ali se književnojezično nasljeđe može odbaciti, kako je to, primjerice, napravio Karadžić sa srpskim. Odbacivanje hrvatske književne baštine nije u hrvatskome jezikoslovlju bilo aktualizirano sve do pojave vukavaca. Dapače, snažni integracijski procesi i međuprožimanja te svijest o zajedničkome čakavsko-štokavsko-kajkavskome književnojezičnomome korpusu njezina su stalnica.

Guberinina interpretacija hrvatske tronarječnosti, odnosno uočavanje različitosti odnosa prema čakavizmima i kajkavizmima u hrvatskome i srpskome književnomome jeziku također izvire iz shvaćanja posebnosti hrvatskoga književnoga jezika. Hrvatsko je jezikoslovlje sve do pojave vukovaca leksički integriralo sva tri narječja u književnojezičnu maticu. Od vukovaca se na tu praksu gledalo vrlo kritički jer je ona razarala koncepciju zajedničkoga srpsko-hrvatskoga književnoga jezika. Kajkavsko i čakavsko nisu bila srpska narječja, pa su propusnicu u književni jezik dobivali samo štokavizmi, u prvome redu s područja tzv. južnih novoštokavskih govora (istočna Hercegovina), a u novije vrijeme, silom političke premoći, beogradski govor i srpski provincijalizmi s mnoštvom turcizama.

U diskvalifikaciji neštokavskih leksema i oblika odlučujuću je ulogu u hrvatskome jezikoslovlju odigrao hrvatski vukovac Tomislav Maretić. On je poput jezičnoga policajca budno pratio da se ne bi u jezik štogod prokrijumčarilo: prekorio je Broza što je u pravopisni rječnik 1892. uvrstio kajkavizme *ribič* i *rubača*, koji su bili posve obične riječi hrvatskoga književnoga fonda, bojeći se da "hrvatski dijalektalizmi" ne udalje previše hrvatski od srpskoga književnoga jezika. U *Jezičnome savjetniku* sumnjičio je hrvatski književni leksik, napose novotvorenice, kao artificijelnu, kalkiranu, nepravilnu tvorevinu. Najveću štetu hrvatskomu jeziku i njegovu daljem razvitku neprijeporno je nanio svojom *Gramatikom*. U tom nam se valja složiti s Antunom Radićem: nije Maretićev grijeh bio što je napisao gramatiku Karadžićeva i Daničićeva jezika nego je njegov grijeh što je tu gramatiku proglasio gramatikom hrvatskoga odnosno srpskoga jezika i što je, uz pomoć svojih političkih veza, izbio da ta gramatika bude školskim udžbenikom idućih pola stoljeća.

Apsurdnost Maretićeva postupka može se ilustrirati mnogim primjerima, ali za spoznavanje posljedica redukcioniističkoga vukovačkoga jezikoslovlja i du-

bine problema, dovoljan je samo jedan. U Daničićevu i Karadžićevu jeziku nema prijedloga *proti* s dativom, pa ga nema ni u Maretićevoj *Gramatici*. U Akademijinu *Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika*, kojega je šest svezaka uredio Maretić, pa i onaj u kojem je prijedlog *proti*, stoji uza nj bogata hrvatska građa iz koje se vidi da je u hrvatskome jeziku neprekinuto živio stoljećima. Nedvojbeno se može zaključiti da je upravo zahvaljujući Maretićevoj *Gramatici* i onima koji su iz nje poslije prepisivali, prijedlog *proti* istjeran iz hrvatskoga jezika. On danas živi u rijetkih pisaca, a u suvremenome hrvatskome rječniku nema mu ni spomena. Od takvih se izgubljenih i preko noći prebrisanih "proti" može sastaviti cijela knjiga. Taj zadatak još stoji pred hrvatskim jezikoslovljem i mogao bi ga riješiti jedan zaista pouzdan rječnik hrvatskoga jezika.

Vrijednost i značenje Guberinine i Krstićeve knjige nije samo u tom što je dala znanstvenu podlogu za kasniji razvitak teorijske misli o samostalnome hrvatskome književnome jeziku nego i u njezinoj praktičnoj strani. U njoj je tiskan opsežan razlikovni srpsko-hrvatski rječnik (4709 riječi), koji su zajedno sastavili Guberina i Krstić, a Krstić napisao uvodne bilješke uzanj. On je godinama bio osnovnim lektorskim vrelom za desrbizaciju tekstova koji su nakon 1945. preko Tanjugovih dopisništava i sredstava javnoga priopćivanja ulazili u Hrvatsku. Knjiga je potajice umnažana i kao "podstolni" lektorski priručnik odigrala ključnu ulogu u očuvanju hrvatskoga književnojezičnoga izraza u razdoblju 1945.–90., kada se, u ponešto blažem obliku u odnosu na kraljevinsku Jugoslaviju, ali s istim hegemonističkim jezičnim ciljevima, nastavila beogradska bitka protiv hrvatske jezične samobitnosti. Od 1991. zamijenio ju je opsežniji Brodnjakov *Razlikovni rječnik srpskog i hrvatskog jezika*.

Guberinin i Krstićev *Rječnik razlika* bio je koncipiran tako da su u lijevome stupcu verzalom popisane riječi koje pripadaju isključivo srpskomu književnomu jeziku, odnosno one koje su karakteristične više za srpsku nego za hrvatsku kulturnu sredinu (te su označene zvjezdicom*), a desno su kurentom ispisane njihove hrvatske istovrjednice. Turcizmi su označeni kraticom *hd* (= hrvatski dijalektizam), što znači da se mogu naći i u hrvatskim tekstovima kada je to potrebno radi postizanja lokalnoga kolorita. Uz istopisnice je navedeno što znače u srpskome, a što u hrvatskome jeziku. Dva su kriterija u izboru bila odlučujuća: hrvatska jezična praksa i hrvatski jezični osjećaj.

S obzirom da je djelo bilo prvijenac, autori su svjesni i mogućih pogrešaka te mole čitatelje da se jave s primjedbama. Već je Blaž Jurišić upozorio na neke riječi, a ima ih podosta koje bi trebalo komentirati. To, međutim, prelazi okvire ovoga rada. Spomenut ću samo nekoliko. Na str. 61.–69. donesen je popis riječi koje pripadaju samo hrvatskome književnome jeziku. Među njima je tipičan srbizam *zareznik*, a *kukca* nema. Tu je i nekoliko dijalektalizama, odnosno ne-

standardnih riječi: *pjestovalište*, mjesto *dječje zabavište*, arhaizam *pokost* za *lak*, *svrsishodan* mjesto *svrhovit*, *žiteljstvo* mjesto *pučanstvo*, *tutija* za *cink* i riječ *upitnica*, kojoj nekoliko znalaca različite dobi nije uspjelo utvrditi značenje (možda *anketa*?), što je dokazom da je odavno mrtva riječ. U *Rječniku razlika* upitna je *pepelnica* za *pepeonik*, kao i *ploština* za *površinu*.

S *Rječnikom razlika* bilo je nesporazuma i među hrvatskim porabnicima jer se obično ne čitaju ili se pak površno čitaju upute pred takvim popisima riječi. Zaboravljalo se da su neki odnosi vrijedili samo za ono vrijeme. Anegdotalne razmjere poprimilo je izjednačavanje *tuljana* i *morskoga psa* u današnjim hrvatsko-srpskim razlikovnicima (M. Krmpotić), što je preuzeto iz Guberina-Krstićevih *Razlika*. U vrijeme kada su one napisane, taj je odnos zaista postojao jer su srpski prevoditelji svakoga hrvatskoga *morskoga psa* pretvarali u *ajkulu*, a svakoga *tuljana* u *morskoga psa*. Danas, naravno, nije tako.

Knjizi bi se mogao uputiti ozbiljniji lingvistički prigovor u vezi s Guberininom klasifikacijom hrvatsko-srpskih jezičnih razlika u poglavlju *Jezične činjenice u hrvatskom književnom jeziku i srpskom književnom jeziku*. Klasifikacija nije provedena istorazinski. To se u prvome redu odnosi na klasifikaciju fonoloških razlika (ima ih 28), gdje dio razlika interpretira s fonološke mjesto s morfonološke razine (npr. sufixi *-tija/-cija*). Među obličnim razlikama (29 razlika), kao i u raščlambi sintaktičkih (26 razlika) te stilskih i stilističkih razlika mnogo je ponavljanja.

S obzirom na višegodišnje polemike u vezi s jatovskom raslojenosti, očekivalo se da će se u knjizi među fonološkim razlikama veća pozornost posvetiti tomu problemu, ali Guberina ga je apsolvirao samo u četiri retka, zaboravivši među jatovskim alternantama u hrvatskome književnome jeziku navesti i /e/ (*vreća*, *repa* i dr.). Kako alternantu /ije/ navodi bez komentara, možemo zaključiti da nije uočio ključnu fonološku razliku između Karadžićeve ijekavštine, koju Srbi nisu prihvatili za književnu, i hrvatske jekavštine. To pitanje u hrvatskome jezikoslovlju nije do kraja ni danas raščišćeno, a nepovoljno se odrazuje i u pravopisu.

Ne bi se smio prešutjeti ni negativan utjecaj koji je ta knjiga imala na razvitak hrvatskoga jezika. To je potrebno reći stoga da bi se hrvatsko jezikoslovlje rasteretilo bremena hrvatsko-srpskih razlika. *Razlike* su, naime, pridonijele tomu da se dotjerivanje i izgrađivanje hrvatskoga jezika počelo provoditi samo u odnosu na srpski jezik, točnije srpski leksik, a ostale su razine zapuštane. Taj prigovor u prvom redu pogađa hrvatske lektore.

Na kraju valja nešto reći i o utjecaju *Razlika* na životnu sudbinu samih autora. *Razlike* su u obama jugoslavenskim režimima bile knjiga na crnoj listi. Petar Guberina uspio ih je odagnati od svoga imena zahvaljujući partijskoj potpori koju je uživao zbog zasluga učinjenih partizanskomu pokretu tijekom

Drugoga svjetskog rata u Švicarskoj, a Krunu su Krstića tragično obilježile. Nakon 1945. ostao je bez građanskih prava zakopan u knjigovodstvu trgovačkoga poduzeća u Zadru. Na poziv Mate Ujevića i zaštićen Krležom uhljebio se 50-ih godina u Leksikografskome zavodu kao jedan od njegovih stupova, gdje ga je neposredno pred smrt 1987. optužio jedan od zavodskih partijskih komesara za zločin *Razlika*. Ta optužba gotovo 50 godina nakon izlaska knjige najboljom je potvrdom da su *Razlike* zaista bile prava knjiga u pravo vrijeme.

Sažetak

Nataša Bašić, Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", Zagreb
UDK 800.853(091):808.62, znanstveni članak,
primljen 28. 4. 2000., prihvaćen za tisak 8. 5. 2000.

The Echoes of *Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika* (The Differences Between the Croatian and Serbian Literary Languages) by Guberina and Krstić

The author presents the book by Guberina and Krstić, *The Differences Between the Croatian and Serbian Literary Languages*, as a manual which has been of crucial importance in the development of the theoretical views of Croatian as a separate language and in the preservation of the Croatian lexis in the systematic attempts at serbization carried out by the Yugoslav regimes of 1918–1941 and 1945–1990.

OSVRTI

POČETNO H ILI K U RIJEČIMA GRČKOGA PODRIJETLA

Od slušateljâ došlo je pitanje, primjereno i važno: kako se ispravno piše i izgovara početni glas u riječima, npr. *hrestomatija*, *euharistija*, *kronometar*, *sinkronizacija*, *harmonija*, *hipokrizija*.

Te nabrojene i stotine sličnih riječi jesu posuđenice iz grčkoga jezika u hrvatskom i ostalim europskim jezicima. Primili smo ih iz starogrčkoga: izravno ili većinom posredništvom rimskim, dakle iz latinskoga. Odmah recimo da sve posuđenice grčke nisu antičkoga podrijetla,

nego su mnoge tvorene prema grčkom u latiniziranome obliku i odatle su prešle u srodne jezike, i to u srednjem vijeku i našim modernim stoljećima, osobito za filozofsko i teološko, medicinsko, zoološko, biološko i druga nazivlja.

Spomenute imenice u gore postavljenom pitanju nisu istovrsne. Prvih nekoliko (*hrestomatija* do *sinkronizacija*) imaju u grčkom početni glas *hi*, o njima ćemo poslije detaljno. Posljednje dvije (*harmonija* i *hipokrizija*) lako je rastumačiti i zato ih odmah riješimo: one u grčkom na početnom samoglasniku imaju tzv. oštri hak (*spiritus asper*), znak da se samoglasnik mora čitati aspirirano, tj. *s h* (etimo-